

Nr 18

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319); given Stockholms slott den 3 januari 1966.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för denna dag, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319).

GUSTAF ADOLF

Svante Lundkvist

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en lagändring som avser den senaste tidpunkt då indelningen av landstingskommun i valkretsar och antalet landstingsmän kan jämkas inför ett allmänt landstingsmannaval. Denna tidpunkt, som f. n. är utgången av april månad det år då valet äger rum, skall enligt förslaget vara utgången av maj månad samma år. Motivet till lagändringen är att möjliggöra jämkning även med anledning av sådana kommunindelningsändringar som beslutas under valåret fram till april månads utgång.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 april 1966.

Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319)**

Härigenom förordnas, att 14 § landstingslagen den 14 maj 1954¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

14 §.

Bliva de förhållanden vilka legat till grund för landstingets beslut enligt 13 § så ändrade, att jämkning däri påkallas till följd av stadgandena i 10—12 §§, eller finnes eljest sådan jämkning nödig, äger landstinget på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande verkställa jämkningen; och skall, där ej sådant fall är för handen som avses i 15 § första stycket och 16 § andra stycket, landstinget verkställa jämkningen vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Konungen så förordnar, före april månads utgång det år valet förrättas.

Bliva de förhållanden vilka legat till grund för landstingets beslut enligt 13 § så ändrade, att jämkning däri påkallas till följd av stadgandena i 10—12 §§, eller finnes eljest sådan jämkning nödig, äger landstinget på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande verkställa jämkningen; och skall, där ej sådant fall är för handen som avses i 15 § första stycket och 16 § andra stycket, landstinget verkställa jämkningen vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Konungen så förordnar, före maj månads utgång det år valet förrättas.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1966.

¹ Senaste lydelse av 14 § se 1965: 103.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 3 januari
1966.*

N ä r v a r a n d e :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, EDENMAN, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler statsrådet Lundkvist fråga om *ändrad lydelse av 14 § landstingslagen* och anför.

Inledning

Om landstingskommuns indelning i valkretsar och om antalet landstingsmän beslutar landstinget, som också äger jämka tidigare beslut i dessa frågor, om förhållandena ger anledning till det. En vanlig anledning till jämkningsbeslut är att den primärkommunala indelningen ändras. Sådant jämkningsbeslut skall landstinget enligt 14 § *landstingslagen (LL) den 14 maj 1954 (nr 319, ändrad senast 1965: 103)* fatta vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan landstingsmannaval äger rum nästa gång eller, när Kungl. Maj:t förordnar det, före april månads utgång valåret. Ändring av den primärkommunala indelningen träder i kraft vid början av kalenderår. Beslut om indelningsändring meddelas senast före utgången av april månad året före ikraftträdandet.

Kammarkollegiet har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 oktober 1965 tagit upp fråga om ändring i 14 § LL. I sin skrivelse framhåller kollegiet att beslut om ändring i den kommunala indelningen kan meddelas så sent under ett år då val av landstingsmän äger rum att den jämkning av beslut om valkretsindelning och antalet landstingsmän som den kommunala indelningsändringen kan ge anledning till inte hinner ske före valet. Kollegiet föreslår därför sådan ändring av bestämmelserna i 14 § LL att Kungl. Maj:t får möjlighet att förordna om landstingsmöte för jämkningsbeslut när som helst under det år då landstingsmannaval äger rum.

Remissyttranden över kollegiets skrivelse har avgetts av statistiska centralbyrån, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus, Älvsborgs, Örebro och Jämtlands län samt Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet. Länsstyrelserna i Södermanlands, Malmöhus, Älvsborgs och Örebro län har bifogat yttranden från resp. landstings förvaltningsutskott.

Gällande bestämmelser

För val av landstingsmän skall landstingskommun enligt 10 § LL delas in i valkretsar. Enligt 13 § första stycket bestämmer landstinget indelningen och det antal landstingsmän som skall utses för varje krets. Därvid skall landstinget iaktta bestämmelserna i 10—12 §§. Enligt dessa bestämmelser skall för varje valkrets utses en landstingsman och därutöver en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000 invånare. Valbarhet är inte inskränkt inom valkrets. Valkrets skall omfatta en eller flera primärkommuner, dvs. gräns för valkrets skall alltid följa kommungräns. Valkretsindelningen skall med vissa undantag göras så att minst sju landstingsmän kommer att utses för varje valkrets. Invånarantalet i valkrets måste alltså i allmänhet överstiga 25 000. Stad med mer än 20 000 invånare bildar dock egen valkrets, om det inte föreligger särskilda skäl att lägga samman staden med en eller flera kommuner till en valkrets. Valkrets måste alltid ha mer än 15 000 invånare. Två eller flera kommuner kan tillsammans utgöra en valkrets endast om högst 13 landstingsmän kommer att utses för kretsen, dvs. om det sammanlagda invånarantalet uppgår till högst 60 000. Från denna bestämmelse kan göras avvikelser om särskilda skäl föreligger.

På landsbygden skall valkretsindelningen göras efter domsaga eller tingslag, om det är lämpligt. Frånsett det fall att två eller flera städer bildar egen valkrets skall valkrets om möjligt utformas så att den bildar ett sammanhängande område.

Enligt 14 § LL äger landstinget på förslag av länsstyrelsen eller efter dess yttrande jämka beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän, om det med hänsyn till bestämmelserna i 10—12 §§ påkallas av att de förhållanden som legat till grund för beslutet har blivit ändrade eller om det anses nödvändigt av annan anledning. Sådan jämkning skall enligt 14 § beslutas vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan val av landstingsmän äger rum eller, om Kungl. Maj:t förordnar det, före utgången av april månad valåret.

Om jämningsbeslut på grund av ändring i den landstingskommunala indelningen finns särskilda bestämmelser i 15—17 §§ LL.

Enligt 13 § andra stycket LL prövar och fastställer Kungl. Maj:t landstingsbeslut i fråga om valkretsindelning.

Enligt 2 § *lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning (KIL)* meddelar Kungl. Maj:t beslut om indelningsändring. Indelningsändring skall träda i kraft vid ingången av kalenderår. Beslut om indelningsändring skall meddelas senast åtta månader före ikraftträdandet (12 §). Genom indelningsändring kan hela kommuner läggas samman eller område av en kommun föras över till annan kommun. Indelningsändring kan innebära att kommuns område ökas eller minskas, att ny kommun bildas eller att kommun upplöses (2 §).

Bestämmelsen i 14 § LL om tiden för beslut om jämkning överfördes

oförändrad från 12 § lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting i den lydelse detta lagrum fick genom ändring år 1938 (KU 6, rskr 104). Enligt lagrummet i dess tidigare lydelse måste jämkningsbeslut fattas före utgången av året före valåret. Lagändringen gjordes på riksdagens initiativ i anledning av en motion (1938: II: 357). Konstitutionsutskottet anförde i sitt utlåtande över motionen att Kungl. Maj:t borde få möjlighet att förordna om möte med landstinget för nytt beslut i jämkningsfrågan när särskilda skäl föreligger, såsom när ett av landstinget underställt beslut inte har godkänts av Kungl. Maj:t och landstinget inte hinner sammanträda året före valet för nytt beslut. Sådant möte borde dock inte hållas senare än i april månad valåret. Utskottet ansåg denna begränsning i tiden lämplig med hänsyn till att den skulle medföra att landstingen skulle komma att lägga de uppgifter om befolkningsstatistiken som publiceras året före valåret, vanligen i maj månad, till grund för sina beslut vare sig dessa meddelas året innan eller samma år som valet sker.

Kammarkollegiets skrivelse

Kammarkollegiet anför i sin skrivelse att man har anledning att vänta ett förhållandevis stort antal ansökningar om primärkommunala indelningsändringar som avser sammanläggning av kommuner per den 1 januari 1967. Inte så få ansökningar kan antas komma in så sent att Kungl. Maj:ts beslut inte hinner meddelas förrän i slutet av april 1966. Sammanläggningarna kan vara så omfattande att jämkning av landstingens valkretsindelningar blir påkallade. I dessa fall hinner emellertid landstingen inte sammanträda för beslut om jämkning före utgången av april 1966.

Kollegiet anser det därför angeläget att 14 § LL ändras så att Kungl. Maj:t får möjlighet att förordna om landstingsmöte för jämkning av beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän även efter april månads utgång det år landstingsmannaval äger rum. Kollegiet erinrar om det skäl konstitutionsutskottet anförde år 1938 för begränsningen i tiden av möjligheten att hålla landstingsmöte för jämkningsbeslut. I anslutning därtill anför kollegiet att statistiska centralbyråns publikation »Folkmängden i kommuner och församlingar» numera i allmänhet kommer ut i mars månad. Även bortsett därifrån anser kollegiet att det inte bör möta något hinder att ta bort tidsbegränsningen.

Kollegiet föreslår därför sådan ändring av bestämmelserna i 14 § LL att Kungl. Maj:t får möjlighet att utan någon tidsbegränsning förordna om landstingsmöte under år då landstingsmannaval äger rum.

Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser tillstyrker att landstingsmöte för jämkningsbeslut enligt 14 § LL skall kunna hållas senare under valåret än som är möjligt f. n.

I flera yttranden framhålls emellertid att sådant beslut inte kan meddelas hur sent som helst under valåret. Man pekar på att länsstyrelsen skall utfärda kungörelse om valet senast trettioförsta dagen före valet och att partiorganisationerna måste ha viss tid på sig för sitt förberedelsearbete. Även arbetet med valstatistiken måste förberedas i god tid. I vissa fall kan röstning ske före valdagen.

De remissinstanser som fört fram sådana synpunkter förordar därför att det även i fortsättningen föreskrivs en tid inom vilken landstingsmöte för jämkningsbeslut senast får hållas. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län och förvaltningsutskottet i Älvsborgs läns landstingskommun* föreslår sålunda utgången av juli månad som yttersta tidsgräns. *Statistiska centralbyrån* och *länsstyrelsen i Stockholms län* förordar utgången av juni månad, medan utgången av maj månad föreslås av *länsstyrelserna i Södermanlands och Malmöhus län, förvaltningsutskotten i dessa läns landstingskommuner* samt *Svenska landstingsförbundet* och *Svenska kommunförbundet*.

Svenska landstingsförbundet tar i sitt yttrande upp frågan om det är möjligt att behålla valkretsindelningen oförändrad under en mandatperiod när kommuner som tillhör olika valkretsar läggs samman genom en ändring i kommunindelningen. Valkretsindelningen skulle i sådant fall visserligen strida mot principen i 11 § LL att valkretsindelningen skall följa kommungräns men den kan enligt förbundets mening ändå möjligen vara laglig under vissa förutsättningar.

Föredraganden

Enligt riktlinjerna för den kommunindelningsreform som 1962 års riksdag har beslutat (prop. 1961:180, KU 1962:1, rskr 64) har planer fastställts för rikets indelning i kommuner. De sålunda planerade nya kommunerna utgör i allmänhet block av nuvarande kommuner eller delar av kommuner. Åtskilliga kommuner har på grundval av dessa planer redan ansökt om ändringar i kommunindelningen vilka avses skola träda i kraft den 1 januari 1967. Under december 1965 har Kungl. Maj:t meddelat beslut i en del av dessa ärenden. Ett stort antal ytterligare sådana ansökningar kan väntas under början av år 1966. Man kan räkna med att omfattande ändringar i den kommunala indelningen i enlighet med planerna kommer till stånd även framdeles.

Ändringar i den primärkommunala indelningen motiverar ofta ändringar i landstingskommunens indelning i valkretsar. Om valkretsindelningen liksom om det antal landstingsmän som skall utses för varje valkrets beslutar landstinget enligt bestämmelser i 10—12 §§ LL. Där sägs bl. a. att valkretsindelningen skall anknyta till den primärkommunala indelningen. Landstinget äger enligt 14 § jämka beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän bl. a. om de förhållanden som har legat till grund

för beslutet har blivit så ändrade att jämkning påkallas med hänsyn till bestämmelserna i 10—12 §§. Beslut i fråga om valkretsindelning underställs Kungl. Maj:ts prövning och fastställelse.

Flera av bestämmelserna om valkretsindelningen ger landstinget visst utrymme för en fri prövning av hur indelningen skall göras. Andra är inte av denna karaktär, t. ex. bestämmelsen i 11 § LL att valkrets skall omfatta en eller flera kommuner. Från denna regel medges inget undantag. Om valkretsindelningen efter en ändring i kommunindelningen skulle komma att stå i strid mot en bestämmelse av sådan art torde landstinget vara skyldigt att jämka valkretsindelningen för val som skall hållas sedan den nya kommunindelningen trätt i kraft.

Men även för val som hålls dessförinnan torde det många gånger vara naturligt att jämka valkretsindelningen, om det är påkallat med hänsyn till den ändring av kommunindelningen som har beslutats. KIL och lagen den 3 december 1965 (nr 596) om kommunala sammanläggningsdelegerade ger författningsmässigt stöd för att i väsentliga avseenden tillämpa den nya kommunindelningen redan innan den har trätt i kraft. Det står i överensstämmelse med principerna för denna lagstiftning att även anpassa landstingskommunens indelning i valkretsar till den nya kommunindelningen redan före ikraftträdandet.

Beslut om jämkning av valkretsindelning för val av landstingsmän skall enligt 14 § LL i allmänhet meddelas senast före utgången av oktober månad året innan valet äger rum. Om Kungl. Maj:t förordnar det, kan landstinget emellertid besluta jämkningen före april månads utgång valåret. Eftersom beslut om ändring av kommunindelning kan meddelas intill utgången av april månad före det årsskifte då indelningsändringen skall träda i kraft kan det inträffa att jämkning av valkretsindelning för landstingsmannaval som äger rum före ikraftträdandet inte hinner företas.

Kammarkollegiet har i skrivelse till Kungl. Maj:t pekat på detta förhållande och föreslagit att bestämmelsen i 14 § LL om sista dag för jämkningsbeslut skall upphävas.

En enhällig remissopinion tillstyrker att tiden för jämkningsbeslut sträcks ut men i allmänhet förordar remissinstanserna att en viss begränsning av tiden behålls. Man framhåller bl. a. att valkretsindelningen och antalet landstingsmän måste fastställas i god tid före valet med hänsyn till de förberedelser för valet som länsstyrelserna och de politiska organisationerna skall vidta. Flera remissinstanser föreslår en begränsning till utgången av maj månad valåret och andra till utgången av juni eller juli månad.

Bestämmelsen om att jämkningsbeslut skall meddelas senast före utgången av april månad valåret tillkom år 1938 genom ändring i 1924 års lag om landsting. Tidsbegränsningen motiverades med att jämkningsbeslut då skulle komma att grundas på befolkningstalen vid ingången av året före valåret oavsett om det meddelas under detta år eller under valåret. Officiella

uppgifter om befolkningstalen meddelades nämligen då för tiden först under maj månad varje år. Som kammarkollegiet har framhållit publiceras emellertid numera den årliga officiella befolkningsstatistiken redan före april månad. Bestämmelsen medför därför inte längre automatiskt den verkan som man ville uppnå.

I likhet med kammarkollegiet och samtliga remissinstanser anser jag att man bör undanröja det hinder som bestämmelsen om sista dag för jämningsbeslut i vissa fall utgör för att anpassa valkretsindelningen och antalet landstingsmän till en beslutad ny kommunindelning som ännu inte har trätt i kraft. Detta syfte når man om tiden för jämningsbeslut sträcks ut till utgången av maj månad valåret. Frågor om valkretsindelningen och antalet landstingsmän blir då också avgjorda så lång tid före valet som från praktiska synpunkter får anses tillräcklig.

Jag föreslår att 14 § LL ändras i enlighet med vad jag nu har anfört. Lagändringen bör träda i kraft den 1 april 1966 så att bestämmelsen i sin nya lydelse kan tillämpas redan inför årets landstingsmannaval.

Jag vill framhålla att förslaget inte i och för sig innebär något ståndpunktstagande i frågan om vilka befolkningstal som skall ligga till grund för jämningsbeslut som meddelas under ett år då landstingsmannaval äger rum. Med hänsyn till det uttalande vid 1938 års lagändring som jag har redogjort för i det föregående förutsätter jag att befolkningstalen vid ingången av året före valåret har lagts till grund för jämningsbeslut under valåret även sedan den årliga officiella befolkningsstatistiken började publiceras så tidigt att den var tillgänglig vid jämningsbeslutet. Enligt min mening bör samma befolkningstal även framdeles läggas till grund för jämningsbeslutet, vare sig beslutet meddelas året före valåret eller under valåret. Jag anser därför att samma ordning som hittills bör tillämpas även i fortsättningen.

Hemställen

I enlighet med det anförda har inom inrikesdepartementet upprättats förslag till lag om ändrad lydelse av 14 § landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319).

Föredraganden hemställer att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att antaga lagförslaget.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Stina Wahlström